

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

№ 4 (2020)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPYU00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

Бас редакторы – главный редактор

Бегентаев М. М.

д.э.н., профессор

Заместитель главного редактора

Ответственный секретарь

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,

д.п.н., профессор

Бурдина Е. И.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МРНТИ 14.03.07

<https://doi.org/10.48081/BXTS1932>**А. К. Шаймерденова, Е. Жуматаева**Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.**СТУДЕНТТЕРДІ АДАМИ КАПИТАЛҒА БАҒДАРЛАУДЫҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ АМАЛДАРЫ**

Бұл мақаланың басымдық мәні – студенттердің болашақта меңгеруге тиіс мамандығынан өзіне капитал жасай алудың амалдарын меңгеруге мүмкіндік тудызу болып табылады. Білім бағдарламаларына пайдаланылатын әдіснамасы мен технологиясына бір орталықтан үкім шығару кешегі тоталитаризмге қайта келу дегенді аңғартады. Жоғары оқу орындарында біліммен, ғылыммен қамтамасыз етуін жаңа парадигмалық мәселелерді шешу бағдарына, студенттердің сұранымына бейімдеп құруға ынталы болып отыр. Оның басты себебі әрбір жоғары оқу орны көрсету – жеке-дара өзіне тән мәртебесі мен дәрежесі бар мекеме. Бір сөзбен айтсақ, стандарт жоғары оқу орнындағы қызмет атқарып жүрген тұлғалардың өзіне тән рухани әлеуетінің мүмкіндігіне қарай, міндетті оқу пәндерінің бағдарламалары мен міндетті әдебиеттер түзілімін камту арқылы жүзеге асырылып келеді.

Студенттердің адами капиталын дамыту, білім және ғылым министрлігі саясатымен тығыз байланыста болып, университет тұлғаларының кәсіби бейімі тек мемлекет ұсынған стандарт ауқымындағы біліммен ғылыми әрекетте парасат-бағамсыз қайталай беруден сақтандырып, одан кең ауқымда заманауи өзгерістеріне ілесе алатын кез-келген жағдайда тығырықтан интеллектуалды әлеуетімен шығатын жаны ізгілікті маман даярлауға басымдылық беріледі.

Кілтті сөздер: транзиттілік, инновация, адами капитал, интеллект, білім, ақпараттық қоғам.

Кіріспе

Ұлттық мүдденің бүгінгі күні алға қойып отырған сұранымы – қоғамдағы жеке индивидтің өздігінен білім меңгеру үдерісінде рухани

құндылықтар негізінде өзіне пайдалы іспен шұғылдану және оның өзі өзге адамдарға да қуаныш әкелердей құрылуы. Олай болса, аталып отырған сұранымды ой көзімен сараласақ, жоғары білім алатын студенттер болашағын болжап, меңгеруге тиіс мамандығынан қандай капитал жасаймын? – деген сауалға жауап іздеуге көзделеді.

Бұл түйінді пікірге сараптамалық ой көзімен қарасақ адами капиталды өркендеткен маман өзіне қажетті білім мен ғылымды кез-келген ақпарат тоғынынан жинай алатынына көз жеткізеді. Білім басымдықта ма, адами капитал басымдықта ма? – деген сауал қойсақ, әрине, адами капитал басымдықта келуі модернизация талабынан шығуды аңғартады. Олай болса, кәсіби құзыреті жоғары оқу орнында болашақ маман өзінің білімі мен ғылыми пайымдамасының заманауиға сәйкес өркендеуіне, отандық, шетел жоғары оқу орнының талап-мүддесіне ілесуіне ықыласты болып, бар табиғатымен ол ілімді меңгеруге күшін жұмсары заман ағылымы. Кереғар ой-пікірлерді келтіріп, сараптамалық пайым жасалуда. Білім мазмұны мен ғылыми зерттеу жұмыстарына. Жоғары оқу орны өзінің өндірген өнімдерінің сапасына мән беру [2]. Орталықтан бұйрық пен үкімге бой алдырған мамандардың жоғарыдан томенге әміршіл-әкімдік стильмен басқару үдерісі әлі де болсын толастамай келеді. Салдарынан студенттердің капитал болуға ынта-ықыластарының жанбай жатып сөніп қалуы жоғарыдағы басқару, оқыту машықтарынан туындап, қарастырып отырған мәселені шешуге бірден-бір кесел келтіруі жылдан-жылға ұласып отыр. Нәтижесінде, студенттер болашақта өздерінің ақиқатты мүмкіндіктерін капитал болуға бағдарлай алмайды. Біздің зерттеу еңбегіміздегі түткілі қиын мәселелік нысан жұмыстың көкейкестілігін анықтайды.

Жоғарыдағы проблемаларды шешуде мақаланың **мақсатын** былай түздік: «Студенттердің адами капитал деңгейін бағдарланудың әдіснамалық амалдарын анықтау». Міндеттерін анықтау үдерісінде біздер төмендегідей қайшылықтарды сараладық:

1) Білім мазмұнында студенттердің адами капиталын өркендетуге оқылым нысанының арнайы ұсынылмайуы.

2) Бұйрыққа бағынған басқару стилімен жалпыға бірдей орындалым қызметінің басымдығынан (стереотивтік) таптаурын тапсырмалардың берілуі, қажетсіну уаждің ескерілмеуі.

3) Студенттердің жеке мүмкіндіктерінің парадигмалық, прагматикалық іскерліктерінің ширатылмауы.

Жоғарыдағы қайшылықтарды шешу үшін төмендегідей **болжамы** құрылды: Егер оқыту үдерісінде студенттерді басқару стилі ұжымға жаппай әміршіл жүйеде құрылмай, олардың индивидтік жеке мүмкіндіктері

диагностика мен сараланса, болашақ мамандығына сәйкес жаңа дүниетанымдық көзқарасы, парадигмасы нақтыланса, жаңарып отырса, білім мазмұнында студенттердің табиғи және жасанды біліктілігін арттыруға оқылым нысаналары енгізілсе, онда студенттердің адами капиталын өркендетуіне мүмкіндіктер әдіснамалық негізде өркендей алады.

Міндеттері:

1) Тоталитарлық жүйедегі оқытушы-профессорлардың әкімшілік стильде құрылған басқаруының орнына паритетті, ынтымақтастық стильге көшу, студенттердің жеке мүмкіндігін ескеру;

2) Білім мазмұнына студенттердің адами капиталын өркендетудің әдіснамалық негізін анықтау;

3) Студенттердің дүниеауи көзқарастарын рухани құндылықтарға зер салуын қамтасыз етіп, оның адами және заттық капиталға айналдырудың заңдылықтары мен амалдарын ұсыну.

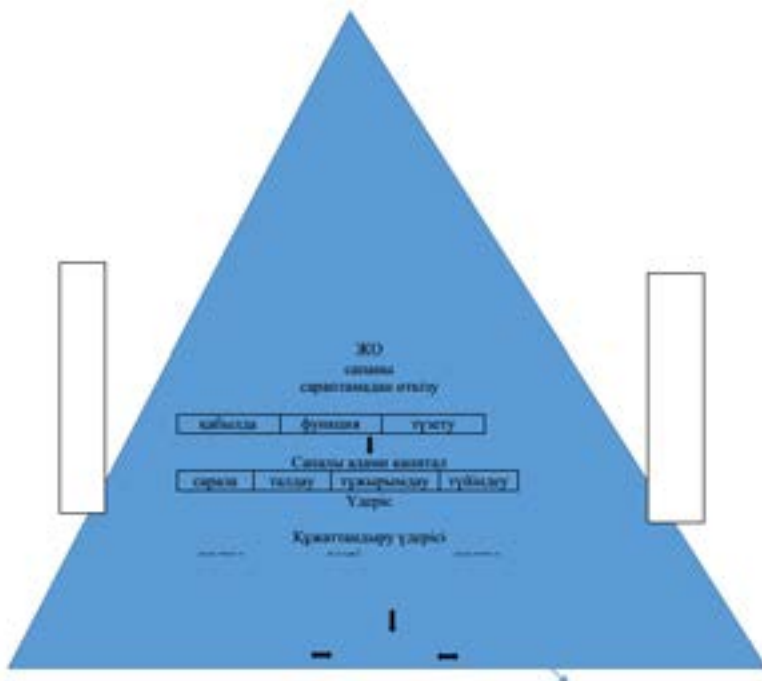
Ғылыми зерттеу құрлымы мен мазмұнына, білім бағдарламаларына пайдаланылатын әдіснамасы мен технологиясына бір орталықтан үкім шығару кешегі тоталитаризмге қайта келу дегенді аңғартады. Оның басты себебі әрбір жоғары оқу орны – жеке-дара өзіне тән мәртебесі мен дәрежесі бар мекеме. Мұнымен бірге стандарт студенттердің аудиториясындағы іс-әрекетті толық қамти алмайды. Бір сөзбен айтсақ, стандарт жоғары оқу орнындағы қызмет атқарып жүрген тұлғалардың өзіне тән рухани әлеуетінің мүмкіндігіне қарай, міндетті оқу пәндерінің бағдарламалары мен міндетті әдебиеттер түзілімін қамту арқылы жүзеге асырылып келеді. Десек те, стандарт барлық оқытушы-профессорлар құрамына діттетіп нұсқаулық жасай алмайтыны ескеріледі.

Зертеу әдістері мен нәтижесі

Студенттердің адами капиталының негізгі оның сапалы басқару үдерісі екені анық. ЖОО-ндағы студенттердің адами капиталының негізгі сапасының жоғары болуын стандарт талабына сәйкестендірумен салыстыру. Стандартты жүзеге асыру үдерісінде студенттердің адами капиталының бағдарын ескерумен, мақсат қоюда басқарудың жетекші рөлі және нәтижеге жетуі, жоғары оқу орнының міндеттерді шешуде барлық ішкі интериозациясын қатыстыру, оған қатысты жұмыстарды ұйымдастыруды үдерістік тұрғыда шешілуі, оны жүйелі құра білуі, ұдайы өнімнің сапалы болуы сияқты іс-әрекеттердің дұрыс құрылуы аталған стандартты басшылыққа алумен тікелей сабақтасып келеді. Бұл орайда, вербальді емес әдістер қолданылады.

Жоғары оқу орнының жүйе сапасын құжаттандыру және оның үдерісінің қарқыны сүреті-де келтірілді. Жүйе құрлымының ең біріншісі – студенттердің адами капиталының өркендету. Студенттердің адами капиталы

сапалы аймақтың басымдығын анықтайды, білім және оның сапасының арттыру қызметін өркендетуге бағыт береді. Үдерістік моделдер негізгі қызмет түрлерінің жағдай туралы мәлемет жинайды.

Сурет 1 – Студенттердің адами капиталын камтамасыз етуге басшылық моделі

Студенттердің адами капиталының құжаттарына заңнамалық, нормативті актілер, ережелер, тұжырымдама, нұсқаулықтар және т.б., университеттің қызметтік регламенттеуі сияқты мәселелерді шешумен қарастырылады. Көрсетіп отырған сурет 1-де студенттердің адами капиталының үдерістері тәлімгерлердің сұранымын қанағаттандыра ма деген мәселенің шешілу барысын анықтап отырады. Бұл орайда, әрбір үдеріс ішкі құрылым-жүйеге жіктеліп, өз кезегінде жеке тапсырмаларға бөлінеді.

Біздер зерттеу барысында жіктеу, саралау, даралау, түзілімдеу, талдау, жинақтау, сиеллогизмге түсіру, феноменін табу, әдіснамасын құру және т.б. қолдандық. С. А. Дятлов [6] өз еңбегінде адами капиталдың тағылымына тоқталған. Бұл еңбектің негізгі түйіні барлық адами капиталға бір ғана

тағылым болады деген ой-пікірдің тұмауын аңғартады. Десек те, әрбір студенттің меңгеруге тиісті мамандығына айрықша мән беріп, оның студенттік кезден ірге тасы қаланып, келе-келе ұдайы ізденіс пен зерделеу үдерісін әдіснамалық негізге бағамдау екеніне бағдар жасалынған. Ең қиыны белгілі бір теорияны барлық студенттерге бірдей беру мүмкін еместігі байқалады. Біздің зерттеуімізге бұл еңбектің қатысы әр маман иелері өзінің жоғары меңгерген біліктілігін талассыз теориямен, тағылыммен толықтырып, тозығы жеткендерден кезінде арылып отыру мәселелері демекпіз. П. С. Неделько [10] адами капитал моделін бағалаудың моделін ұсынған. Модельде өз-өзін капитал болуға бағдарлаудың барлық кезеңдері қамтылып, мақсат-міндет құрудағы болжам жасаудағы қайшылықтарда таба алу шеберлігі зерделенген. Модельді әрбір индивид өзінің басқадан озық тұстарын анықтап, оның қоғам сұранымына қатыстылығын ескеріп, аталған іс-әрекетті шешудің мәнін әдіснама негізінде саралауға екпін жасалған. Бұл еңбектің де біздің зерттеуімізге берері мол. Олардың бәрін талдай отырып біздер студенттердің адами капиталының өркендеу ерекшелігі томендегі түзілім мен ұсынылды:

1) қызметіндегі жүйесіздік жіберген кемшіліктердің характерін зерделеп, оның жойылу іс-әрекетін жүйеге түсіріп, мақсаттылық бағдарға бағыттау;

2) бұрынғы қалыптасқан, таптаурын болған түсінігін жүйесін түбірмен жаңаша ұйымдастыру. Бұрынғы салынған сара жол аумағын жаңа бетбұрысты іс-шаралармен ауыстыра алу. Нақтылап айтсақ, біріншіден, ХХ ғасырдағы білім моделін Тәуелсіз Қазақстан Республикасының білім мен ғылымға өзгеріс жолдарын көрсете білу.

3) Біліктілікті ғылыми негізде меңгерудің жаңа теориялық ауқымын толықтырып отыру және оны тәжірибеде тиімді қолдану.

4) Жаңа білім мазмұнын ретроқағидамен бұрынғы тарихи материалдармен сабақтастыру үдерісіндегі сирек кездесетін архивтік материалдарды білім қорына қосу. Оның басты себебі студенттердің адами капиталының жоғарыда 4 фактормен айқындалғанымен жүйсін шығару.

Студенттердің адами капиталының ұғымы барлық нысандарға, үдерістерге, жүйелерге қатысты айтылуы және қолданымға қызмет ету.

Тәуелсіз Қазақстан Республикасында жоғары оқу орны түлектерінің өндірістік-шаруашылыққа, әлеуметтік-экономика жүйелерінде өз орындарын таба білуіне қам жасауы – бірінші мәселе ретінде шешу оның үдерісінде төмендегілерді ескеру көзделеді:

1) микродеңгей – жекелеген адами капиталын жүзеге асыру; 2) мезодеңгей – салалық, аймақтық мәселелерін бейімдеу; 3) макродеңгей – студенттердің адами капиталы өндіріс және халық шаруашылығын

мемлекет сұранымына келуін икемдеу. Бұндай нұсқалы деңгейге жіктеу арқылы қай мамандықты меңгерсе де студенттердің біліми-ғылыми деңгейліктеріне сәйкес аталған үш түрлі өрістегі мамандарды жоғары оқу орнының қабырғасынан өмірге саралап араластыруға маңыз беріп отырғанын аңғарамыз.

Мұнымен бірге студенттердің адами капиталының тағы бір ерекшелігі – өндірістік-шаруашылық, әлеуметтік-экономикалық жүйені іске асыру үдерісінде шетел ғылымындағы нәтижеге жеткен авторлардың үлестерін өз еліндегі жетістіктерге қарқындылық беру үшін қосатыны. Студенттердің адами капитал – бұл ғылыми нарықтық қоғамдағы алпауыт, өркениетті мемлекеттердің қарымды нәтижелеріне жеткізген ғылыми негіздерді отандық ғылыммен ұштастыруға мүмкіндік жасайтын нысан. Студенттердің адами капиталы іс-әрекет мазмұнын ажыратып, оған айрықша парасаттылықпен, бағаммен маңыз беретін үдеріс екенін қол жеткен нәтижелер арқылы бағамдалады.

Қорытынды

Біздер аталған ерекшеліктерді жіктеп өттік, жоғарыдағы тағылымдарға сыйымды сараптасақ, студенттердің адами капиталына анықтама былай болып келеді:

– үдерістік іс-әрекет, студенттердің адами капиталының кәсіби даярлықтағы мамандардың көмегімен жұмыстың мақсатын анықтау және оның жетістікке жетудің тәсілдерін ұйымдастыру мен жарыққа шығару;

– студенттердің адами капиталын оның қызметін тиімді іске асыруды (жоспарлау, ұйымдастыру, тәртіптеу, бақылау, қажеттілігін ескеру), студенттердің адами капиталына мүмкіндіктерге жол беру, қаблеттіліктерді ширату;

– қойылған мақсатты іскерлікпен орындау өнері, шешімдерді алдын-ала жобалау, оны талдау, студенттердің адами капитал жолдарына болашақ табыстардың нұсқалы тұрғыда өмірде пайдалы болуына көз жеткізу;

– біліми бейінді аумақты тұрғыда қабылдауда студенттердің өздігінен игеруіне ғылымның тигізер пайдасын күні бұрын сараптау, әрбір пән оқытушы - профессорлар құрамы өзінің сабақтарына зердемен қарау, мәселелердің арнайы пәндерге қатысты туындайтынын ашу, оны шешу жолдарын іріктеу. Бұл – ғылымның теориясы, оның заңдылықтары мен қағидаларын, функциясы мен түрлерін мақсаттылыққа құрылған қызметтің әдістерін білім жүйесіне салады да, оны оқытады. Студенттердің адами капиталының теориялық және практикалық білімдерді жүйелеудің жиіны болып табылады.

Студенттердің адами капиталының мақсаты мен оның жалпы үдеріске әсері де үнемі алаңдататын нысан. Студенттердің адами капиталының тиімділігі мақсат қоя білу іскерлігіне тәуелді. Мақсат- студенттердің адами капиталының нысанының күтілетін нәтижені қамтамасыз етудің нышаны және оның параметрі. Күтілетін нәтиже ол алдағы жағдай, ол орындалуға тиісті белгілі бір даму траекториясы, яғни бұл студенттердің адами капиталының іс-әрекетінің нысыны.

Жүйеге ықпал жасау дегеніміз - кешенді іс шараларды орындау. Мұның өзі қызметте қалыптасқан таптаурын іс-әрекеттің сипатын өмір талабына сай өзгерістерге түсіру дегенді аңғартады. Сөйтіп, нәтижесінде жаңа жағдайларды тудыруға ықылас таныту, бастамашы болу секілді басқалардан бөлек, олардан оқшау шешім қабылдауға бағдар жасалады. Студенттердің адами капиталының ықпалы әртүрлі сыңайда жүзеге асырылады [4].

Студенттердің адами капиталының іс-әрекетін оқыту, білім беру, жолдарын көрсету.

Студенттердің адами капиталының теориялық негізі-жеткен жетістіктерді талдау-саралау үдерісіндегі пайдаланатын ғылыми әдістерді және оны өңдеу, түзету барысында айрықша қолданатын әдістердің саралап, тиімділігіне көзі жетіп қолдану, адами капиталының қатысты қарамағындығы тұлғалардың іс-әрекеттік өрлеу траекторияларына тәжірибе жүзінде қолданылатын ұсынымдар. Бірақ бұның өзін сол қалпында қолданудың рецептісі деп есептемей, оның орындалу сәтіндегі нақтылы жағдайлар мен шарттарды ескеру тұрғысында іске асыруды сараптайды. Бұл орайда жаңа үдерісі - өз білімі мен зияткерлік мүмкіндіктерін өркендету бойынша студенттердің адами капиталын дамыту бойынша мақсатты жұмыс жүргізу. Табысқа жетудің ең ірі 16 заңдылық бәсекеге қаблеттілікті арттырудың төте де нұсқалық жолы және табыстылықты әкелудің де амалы деп бағамдалады. Айтып отырған 16 заңдылықтар:

1 Басымдық берілетін мақсатты нақтылы-нұсқалы тұрғыда құра білу. Мұнымен бірге бұл іс-әрекеттен әр студенттердің жөн-жосықсыз, мақсатсыз өмір сүрулерін үнемі жоспарлауға, өзін-өзі тәртіптеп, еңбегінің еш кетпеуіне жағдай туғызады деген парасатты тұжырым туындайды.

2 Өзіне-өзінің көміл сенімде болу. Ата-бабамыздан қалған рухани құндылықты осы сенім деп білеміз. Мұнымен бірге табысты болуға кедергі-әрқайсымыздың көңіліміздегі өз ісімізге деген кірбең-күмән. Күмәнның болуы алты түрлі үрей-қорқу екенін абыздардан бастап Шәкәрім Құдайбердіұлына дейінгі ұлт жанашырлары және даналардың айтып кеткен ескертулері ол мынадай жіктемеде беріледі. Аталған алты қорқу: 1) кедейліктен қорқу; 2) аурудан қорқу; 3) кәріліктен қорқу; 4) сыннан қорқу; 5) адамдардың

пікірінен, олардың өзіне деген құрмет-сүйіспеншілігінен айрылып қалуынан қорқу; 6) өлімнен қорқу. Міне, бабаларымыздың «нартәуекел» бастамашыл қадамдарға бару себебінің негізі осы алты қорқудан бойларын аулақ ұстағандығынан екеніне мән беру көзделеді.

3 Бар рухани-заттық қорлардың ең құндысын сақтай білу дағдысын өркендету. Студенттерге келтірген сүбелі пайда мен жеке басымыздың табыстарынан кірген кірістеріңізді интеллектуалды әлеуеттеріңіздің үнемі өсіп отыруына қор ретінде сақтау. Жеке мүмкіндігіңіздегі тапқан жалақыларыңызды алдымен кәсіби құзыретке бағдарлап, одан өз отбастарыңызға құт әкелуге бейімделу және бір қордан келесісін қосып отыруға дағдылану. Бұл заңдылық болмай, әр студенттердің рухани-заттық қоры сақталмаса, ешуақытта берекеміз де болмайды деген ғақлия пікір үстем болуы қарастырылады.

4 Бастамашылдық пен лидерлік сапаларды бойға жия білу қаблетін ұштау. Әрбір студент өз мүмкіндігінде бастамашыл, лидерлік мінез танытуға тиіс. Оның басты себебі бастамашыл іс-әрекетіңіз сіздің кәсібилігіңізді айқындайды, ал лидерлікке бір рет ие болған тұлға өзін-өзі оған бейімдей беруге ынталы болады деген парасатты ақылы жастардың өз орнын таба білуіне бағдар жасайды.

5 Қиялдай және армандай беруді үнемі өркендетіп отыру. Егер сіздің қиял-армандарыңыз өздеріңіздің табиғи мүмкіндіктеріңіздің аумағына жуық сәйкесіп келсе, онда сіздердің арман-қиялдарыңыздың орындалары сөзсіз. Ал құр қиял-арман болып, оған интеллектуалды әлеуетті прагматикалық сапаға айналдырмасаңыз, ондай арман-қиял ешқашан іске аспайды деген нұсқалы уәж басымдықта келуі.

6 Энтузиазм. Бұл – қасындағыларыңыздың сіздермен қарым-қатынасқа түсу барысындағы сіздердің бастаған іс-әрекетіңізге қолдау көрсетуі. Оның басты индикаторы сіздердің идеяларыңызды, мұраттарыңызды жүзеге асыруы. Бұл -ынтымақтастық одақ құрудың ең бір сыннан өткен амалы.

7 Өзін-өзі бақылау. Жетістік пен табысқа жету үдерісіндегі энтузиазмдық іс-әрекеттің балансын есептей алу іскерлігін ұштау қабілеттілігін өркендету түбегейлі мәселелерді түбірімен жаңаша шешуге септігін тигізеді деген ұстанымды басшылыққа алу арқылы ішкі интеллектуалды әлеуетті қорландыра отырып ілгерілеуі.

8 Алған жалақы мөлшерінен табыстылықты артық көрсету, шын мәнісіндегі қызмет жетістігі жалақы мөлшерінен артық болып отыруы-табыстылық заңының ең маңызды тұсы. Студенттердің адами капиталының табыстарының айналымы жыл сайын өсіп отыруының бір тізгіні деп қарастырылады. Ол үшін қабылданатын студенттердің сандық-сапалық

көрсеткіштері үнемі алдыңғысынан өрлеу динамикасына сәйкесіп, өндіріс-мекемелерде олардың аброймен қызмет етуі басты қадам деген тұжырым түйеді.

9 Тұлғаның даралық сипатының көпшілік назарына ілігіп отыруы (жыл сайын). Табыстылықты қамтамасыз етудің бұл – тірек нүктесі. Студенттердің адами капитал еңбегін атқару әр тұлғаның өзіне-өзінің сараптамалық пайыммен алға ілгерілеуін есептеп отыруына маңыз беру - басқарудың басты инструменті, ол әрбір табысқа кедергі келтіретін қиындықтарды дер кезінде жеңіп отыруға бағдар жасайды.

10 Ойлау, парасаттау, пайымдау, бағамдау, тұжырымдау, түйіндеу секілді интеллектуалды әлеуетті ұдайы өркендетудің шеберлігін ұштау және оның дәлдігі мен нұсқалылығы. Табыстылыққа жету барысында кездесетін бұрыштардың ең бір өткір ұштарынан фактілер мен мәлеметті дұрыс жинау арқылы «апатқа» ұрынбай өтудің мәні зор. Бұнда студенттердің тұлғасы әрбір деректің дәйектілігінің маңыздылығын айқындайды, басымдық пен қосымшаны ажыратарлық тұжырым-түйіндер құруға дағдыланады.

11 Шыдамдылық, толеранттылық. Шыдамды да төзімді адамның сүйінші алдында деп есептеген Жүсіп Баласағұни ілімінің бүгінгі заманауи мүддесіне де жат емес. Әрбір тұлға өзінің ой-парасатын үнемі ретке келтіріп, негізсіз күдік тудырмауға бағыт жасау қажеттігіне тоқталып отыру кадрлар жайлы басымдықтағы түсінік. Сол себепті адасқандарға, кетіп қалып қайта оралып жатқандарға айырқша ілтипат танытып, кешірім жасай алу да осындай толеранттық пен данышпандар уағызына құлақ түретін шыдамдылық.

12 Алтын ереже. Бұл ереже әрбір тұлғаның өзінің адами капиталы құзыретін өркендету барысындағы жалпы адами заңдылықтарды меңгеріп, өздерінің ұжымдарымен үндестікте болуын қамтамасыз етеді.

13 Студенттер, қызметкерлер бір-біріне ықпал жасауында конструктивтік ақыл-ой, парасат-пайым, бағам, тұжырым, түйін сөздер арқылы әсер етуіне қолайлы жағдай туғызу. Конструктивтік ақыл-ой, бағам заңын іске асыруда әрбір тұлға өзінің ұстанымын басқалар да саналы тұрғыда қолдап, оған үлестерін сәйкестілікте қосуларына құптаушылық білдіру көзделеді.

14 Сәтсіздіктен сабақ алу. Сәтсіздікке томаға тұйықтық таныту әлсіздердің іс-әрекеті. Әрбір сәтсіздіктен болашақ жоспар құруда сабақ алып, оның келесіде қайталанбауының алдын-алу қажеттілігіне маңыз беру басқарудың басымдығы.

15 Күш-қуат жинау дағдысын ширату. Әрбір студенттің тұлғасында қозғаушы күш боларлық жағдай жасау студенттерін саясаты екені байқалды. Өзінде қауқар мен күші жоқ студенттер өндіріс пен мекемелерге жұмысқа орналасқан нарықтық талапқа сәйкес келмеуінің алдын алады. Сол себепті

оқытушылар күш-қуат сенімділіктің болмауынан арылудың бір амалы-жинаған білім қоры, ол сенімділікті арттырып, адамға күш береді деп тұжырымдайды. Білімі жіктелемеден құралған күш-қуат адамның физиологиялық күш-қуатымен астасып келуін тұлғаның өзі ғана қадағалай алады.

16 Студенттерге білім мен пән бойынша ғылыми негізді болашақ адами капиталының күзретін ұдайы өркендетуіне бағдар жасалуы. Бұл орайда білімді ғылыми негізде жинақтау тәсілі зерделеу, жіктеу, деректемені дәйектілікпен меңгеру, жүйелеу және басқалармен қарым-қатынасқа түсу үдерісінде оны сәтті қолдана білу «өзіне ғана тән прагматикалық тәжірибені» қорландыру тәсілдерін ширату деп есептеледі.

Заман талабына сай келетін білім беру мазмұн арқылы студенттердің адами капитал болуының ғылыми-педагогикалық, оқытудың принциптері көрсетіліп, оларды қазақстандық қоғамда тиімді жүзеге асырудың амалдарын саралау қарастырылады беру. Студенттердің оқыту аясында өмірге деген көзқарастарын өзгерту мәселесі, жаңа дүниетаным, нақтыласақ парадигмалық пайындама пайда болуы ықпал етеді.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Жуматаева, Е.** ПГУ им. С. Торайғырова // Вестник ПГУ Педагогическая. – 2005. – № 1.

2 **Пфейфер, Н. Э., Жуматаева, Е. У.** Вестник ПГУ им. С. Торайғырова. Серия физико-математическая. – 2006. – № 1

3 **Пфейфер, Н. Э., Жуматаева, Е. О., Бурдина, Е. И.** Основы современной дидактики : Учебное пособие. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайғырова, 2006. – 147 с.

4 **Жуматаева, Е. О.** Жоғары мектеп дидактикасы : Оқу құралы / ПГУ им. С. Торайғырова. – 2016. – 295 б.

5 **Жанадилова, Қ. Б.** Қазақстан жастардың құндылықты қалауын қалыптастыру ерекшеліктерінің педагогикалық-психологиялық аспектілері // Вестник ПГУ им. С. Торайғырова, 2020. – № 2.

6 **Даффи, Д.** Человеческий капитал. Журнал «Директор ИС», № 06, 2000 год // Издательство «Открытые системы» [Электронный ресурс]. – <http://www.osp.ru/> [адрес]: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>

7 **Дятлов, С. А.** Человеческий капитал в системе современной рыночной экономики. Дисс... д-ра эконом. наук : 08.00.01. – СПб., 1995.

8 **Дятлов, С. А.** Теория человеческого капитала : Учебное пособие. – СПб. : Изд-во СПбУЭФ, 1996. – 141 с.

9 **Дабайн, Н. Н.** Приоритетные направления развития человеческого капитала региона. – СПб. : ООО «Академ Принт», 2002.

10 Экзистенциальная функция лидерство в контексте глобальных тенденций развития человеческого капитала // Материалы международной научно-практической конференции. – 2014. – С. 47–52.

11 **Неделько, П. С.** Концептуальные особенности подходов к изучению моделей оценки человеческого капитала // Сборник научных трудов XXI Международной научно-практической конференции : в 2-х томах. – 2017. – С. 375–379.

References

1 **Zhumatayeva, E. S.** Toraighyrov PSU // Bulletin of PSU. Ser. Pedagogical. – 2005. – No 1.

2 **Pfeiffer, N. E., Zhumataeva, E. U.** PS. Toraighyrov PSU Informatization of the educational process at the objects of the higher education system. In Bulletin of PSU. Physical and Mathematical Series. – 2006. – No. 1.

3 **Pfeifer, N. E., Zhumataeva, E. O., Býrdina, E. I.** Osnovy sovremennoi didaktiki [The basics of modern didactics : educational assistance]. – Pavlodar : S. Toraighyrov PSU, 2006. –147 p. – ISBN 9965808082

4 **Jýmataeva, E. O.** Joǵary mektep didaktikasy [Hinger school didacticas : tutorial]. – 2016. – 295 p. – ISBN 978-601-310-377-84693.01 b.

5 **Janadilova, Q. B.** Qazaqstan jastardyń qundylyqta qalaýyn qalyptastyryń erekshelikteriniń pedagogikalıq – psihologialıq aspektileri [Pedagogical and psychological aspects of the peculiarities of the formation of value preferences of young people of Kazakhstan Zhanibekova G. O., Uskenbayeva A. S. 22. Formation of personality].

6 **Daffi, D.** Chelovecheskii kapital [Human Capital]. In Journal «Director is». – No. 06. – 2000. Publishing house «Open systems» [Electronic resource]. – <http://www.osp.ru/> [address]: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>

7 **Diatlov, S. A.** Teoriia chelovecheskogo kapitala [Human Capital in the system of modern market economics]. Dissertation doctor of Economic Sciences : 08.00.01, St. Peterburg, 1995.

8 **Dabam H. H.** Prioritetnye napravleniia razvitiia chelovecheskogo kapitala regiona [Priority areas of development of human capital of the region]. St. Peterburg : JSC «Akadem print». 2002.

9 Ekzistentsialnaia fýnktsiia liderstvo v kontekste globalnyh tendentsii razvitiia chelovecheskogo kapitala, materialy mejdýnarodnoi naýchno-prakticheskoi konferentsii [The existential function of leadership in the context of

global trends in the development of human capital, the materials of the international scientific-practical conference]. – 2014. – P. 47–52.

10 **Nedelko, P. S.** Kontseptýalnye osobennosti podhodov k izýcheníy modelei otsenki chelovecheskogo kapitala [Conceptual features of approaches to the study of models of assessment of human capital]. In Collection of scientific works of the XXI International scientific-practical conference: in 2 volumes. – 2017. – P. 375–379.

Материал 29.12.20 баспаға түсті.

A. K. Шаймерденова, Е. Жуматаева

Методологические практики организации студентов в человеческий капитал

Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 29.12.20.

A. K. Shaimerdenova, E. Zhumatayeva

Methodological practices of organization of students in human capital

Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 29.12.20.

Приоритетное значение данной статьи заключается в том, чтобы дать возможность студентам освоить способы создания капитала для себя из профессии, которую они должны освоить в будущем. Одноцентричное решение методологии и технологии, используемой в образовательных программах, говорит о вчерашнем наступлении на тоталитаризм. Стремится к созданию в высших учебных заведениях системы обеспечения знаниями, наукой, адаптируя их к запросам студентов, ориентируясь на решение новых парадигмальных задач. Главная причина – каждый вуз – это учреждение, имеющее свой статус и степень. Одним словом, стандарт реализуется посредством реализации программы обязательных учебных дисциплин и обязательной литературы, исходя из возможностей духовного потенциала личности, занимающейся деятельностью в высшем учебном заведении.

Развитие человеческого капитала студентов, в тесной связи с политикой Министерства образования и науки, дает

приоритет подготовке гуманного специалиста с интеллектуальным потенциалом, выходящего из тупика при любых условиях, когда профессиональные наклонности выпускников университета могут сопровождаться широкомасштабными современными изменениями, предостерегая от бездумного повторения в научной деятельности знаний в рамках стандартов, предлагаемых государством.

Ключевые слова: транзит, инновации, человеческий капитал, интеллект, образование, информационное общество.

The priority of this article is to enable students to learn how to create capital for themselves from a profession that they should master in the future. The one-centric solution to the methodology and technology used in educational programs speaks to yesterday's attack on totalitarianism. It strives to create a system of providing knowledge and science in higher educational institutions, adapting them to the needs of students, focusing on solving new paradigm problems. The main reason is that every University is an institution that has its own status and degree. In short, the standard is implemented through the implementation of the program of compulsory academic disciplines and mandatory literature, based on the capabilities of the spiritual potential of the individual engaged in activities in higher education.

The development of students' human capital, in close connection with the policy of the Ministry of education and science, gives priority to the training of a humane specialist with intellectual potential, breaking the deadlock under any conditions when the professional inclinations of University graduates may be accompanied by large-scale modern changes, warning against mindless repetition of knowledge in scientific activities within the standards offered by the state.

Keywords: transit, innovation, human capital, intelligence, education, information society.

Теруге 29.12.2020 ж. жіберілді. Басуға 11.01.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,93 Mb RAM

Шартты баспа табағы 38,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3720

Сдано в набор 29.12.2020 г. Подписано в печать 11.01.2021 г.

Электронное издание

2,93 Mb RAM

Усл.п.л. 38,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3720

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz